

A holokauszt tanítása

Második világháború. Londonra naponta hullnak a német bombák. VI. György, angol király rezidenciája balkonjáról borzadva nézi a városban tomboló tűzvészt.

A hatvan évvel későbbi Londonban Harry herceg – VI. György unokája – barátja buliján az Afrika Korps egyenruhájában mulat önfeledten. Amennyiben ők ketten – időutazást téve – találkoznának, a nagyapa nem hinne a szemének, látva, hogy az unoka a gyűlölt német egyenruhában táncol egy álarcosbálon.

Az eset – sajnos – nem annyira elszigetelt, mint amennyire első látásra tűnik, nem arról van szó, hogy egy éberebb fotós kellő időben, a kellő helyen volt. Hatvan évvel a harcok elcsendesülése után, a Világháború eseményei kuriózummá satnyultak. A háború borzalmi pedig unalmas esti órákban nyújtanak (legfeljebb) egy kis jóleső borzongást a fiatal érdeklődőknek.

Tanárként gyakran szembesülök azzal az értetlenséggel, nem ritkán érdeklődéshiánnyal vagy ingerültséggel, melyet például a holokauszt történetének tanítása vált ki a diákjaimból. A „Miért kell nekünk ezekről a borzalmakról tanulnunk?”, „Miért tömik ilyesmikkel a fejünket?”, „Rég volt s tán igaz sem volt”-szerű kifakadásokra gondolok. Nem értik, miért hozom fel a témát, talán nem is érdekli őket. De ha például egy filozófiaórát úsznak meg, extra fejtörés nélkül, akkor természetesen lehet szó róla.

Én meg, aki úgy képzeltem, hogy a kérdés filozófiai vonatkozásait beszélhetem meg velük, azon kapom magamat, hogy történelemórát tartok. Hiszen már a fogalom is gondot okoz néhány tizenkettődikos diáknak. Mit tehet ilyenkor a lelkiismeretes tanár? Negyvenöt percre zsúfolva akarja bemutatni mindazt, ami még a témát ismerő, edzettebb idegzetű diákoknak is sokkoló lehet. De hiszen a tanár is pontosan erre épít: ha nagyon sok borzalmas tényt halmoz egymás mellé, ha gyors egymástutánban pörgeti le az események „filmjét”, ha bemutat néhány képet a csupacsont, auschwitz-i túlélőkről, a szemüveg-, ruha- meg hullahegyekről, akkor talán van esélye arra, hogy a „véráztatta” akciófilmekben felnövő diákjai érdeklődését némileg felkeltse.

A használt taktika azonban rögtön ellene fordul, hiszen a színezve, esetleg túlságosan szelektíven – a megrázást, illetve felrázást célozva – bemutatott tények szintén a horrorfilmek élvezeti szintjére degradálják az információkat, elterelve a figyelmet arról, hogy valóban megtörtént eseményekről van szó, és hogy a téma mennyire ak-tuális. Ha a diákoknak nincs semmilyen háttérismeretük az antiszemitizmusról, azokról a történelmi eseményekről, amelyek a második világháborúban kulmináló esemény-sorozathoz vezettek, akkor mindaz, amit a tanár – a tananyagtól ellopott időben – megpróbál percekbe sűrítve elmondani, a diák számára epizodikus jellegűvé válik, valami olyasmivé, mint az a film, amit a múlt héten látott, már nem is tudja pontosan miről...

Kollégától hallottam: hagyjuk a múltat, ne a régi eseményeken rágódjunk, nekünk most a jövőnkre kell koncentrálnunk. A mi jövőnk az Európai Unió, amelyben a nemzeti különbségek, konfliktusok már értelmetlenné válnak. A szélsőjobboldali pártok népszerűsége azonban nem igazán jogosít fel az optimizmusra. A román „homo politician” vitákban használható „fegyverei” közt egyre gyakrabban szerepel a személyek elleni támadás, mely azon túl, hogy érvelési hiba, teret ad arra, hogy valós vagy vélt zsidó gyökerekre való uszító utalással ellehetetlenítsen egyeseket, illetve felemeljen másokat.

Az auschwitz-i koncentrációs tábor felszabadításának hatvanadik évfordulója alkalmából az Európa Parlament felhívást intézett a faji jellegű gyűlöletkeltés, az intolerancia határozott elítélésére. A határozatot ugyan ellenszavazat nélkül, de 10 tartózkodással fogadták el. A tartózkodás oka állítólag az a félelem volt, hogy ezt „a határozatot felhasználhatják azon pártok ellen, amelyek az európai értékekért és népe-kért küzdenek”. De melyek azok az „európai értékek”, amelyekért való küzdelemben az intolerancia és a faji gyűlöletkeltés eszköz lehet?

Hogyan is igazodjanak el e kérdésben azok a gyerekek, akik a toleranciáról oly keveset hallva nőnek fel, de akik nap mint nap találkoznak a fajgyűlölet, a nacionalizmus, az antiszemitizmus példáival, azok gyakorlásával?

Hiszen Holokauszt emléknapi is csak egyszer van egy évben, s a vég-következtetés sajnos az, hogy gyakran csak akkor figyelünk fel mögöttes értelemre, mély tartalmakra, szenvedésekre, ha kerek évszámokról van szó, és persze akkor, ha nincs érdekesebb hír, ami azt háttérbe szorítaná.

Nehéz egy gyereknek eldönteni, hogyan is kellene reagálnia ezekre a dolgokra, hogy az antiszemitizmus elítélendő-e vagy sem, ha a leginkább ismert történelmi személyiség Hitler, ha a könyvtárak standjai tele vannak második világháborút népszerűsítő könyvekkel – amelyek a haditettek dicsőítésén túl nem számolnak be annak borzalmairól –, ha Antonescu marsallról neveznek el utcát. Miért várjuk el tőle, hogy kiforrott véleménye legyen a kérdéssel kapcsolatban, mikor a történészek is arról vitáznak, hogy a legendássá vált Wehrmacht elkövetett-e egyáltalán emberiségellenes bűnöket, vagy csak az SS hibáztatható mindenért, hogy Romániában volt-e Holokauszt,

vagy csak az egyes egyének túlbuzgó antiszemitizmusának tudható be 270 ezer zsidó halála. Hiszen a szólásszabadság leple alatt már réges-rég létezik a Holokausztot tagadó elmélet, ezért már nem is tűnt meglepőnek, hogy a volt román államelnök ki-jelentette, Romániában nem volt zsidóüldözés. Ha a felnőttek is azt hiszik, megoldhatják a problémát azzal, hogy azokra a németekre vagy a horthystákra hártják a felelősséget. Horthystákon pedig gyakran egyszerűen csak magyart értenek. Pedig a kérdés azért nem ilyen egyszerű.

Nem kiálthatunk ki egy egész népet – legyen akár német, magyar vagy román – antiszemitának. A kollektív bűnösség kikiáltása kétélű és nagyon veszélyes dolog. Tulajdonképpen ugyanaz a fegyver, amelyet a nácik és szövetségeseik használtak, ami-kor a zsidókról volt szó, amikor őket tették felelőssé az első világháború elvesztéséért és a gazdasági világválságért is. És ha nem vigyázunk, akkor éppen ennek az általánosításnak a csapdájába eshetünk.

Pár éve történészkörökben nagy felháborodást váltott ki Daniel J. Goldhagen: *Hitler's Willing Executioners. Ordinary Germans and the Holocaust* (Hitler önkéntes bóbérai. Az átlag németek és a Holocaust) című könyve, amelyben sem többet, sem kevesebbet nem állít, mint hogy a holokauszt azért történhetett meg, mert minden német antiszemita volt, és önként, örömmel vett részt a tömeggyilkosságokban.

Nem kell történésznek lenni ahhoz, hogy rájövünk az ilyen állítások értelmetlenségére, viszont elgondolkodtató, hogy éppen ez a könyv nagy sikernek örvendett a németországi fiatalok körében. Ez is jól demonstrálja a fiatalok befolyásolhatóságát.

Móse Kacav izraeli elnök szerint: „A Holokauszt nem csak a zsidó nép tragédiája. Ez az egész emberiség kudarca.” Most kell ráébredni a gyerekeket arra, hogy nemcsak az volt bűnös, aki tevőlegesen részt vett a zsidók elpusztításában, hanem az is, aki tudott róla, tehetett volna ellene, de meg sem próbálta. Gondolok itt azokra a szövetségesekre, angol, amerikai kormánykörökre, akiknek tudomásuk volt a zsidók elhurcolásáról és mégsem tettek semmit néhány tessék-lássék tiltakozáson kívül. Azokra a magyar vezetőkre, akik „mosták kezeiket”, miközben a németek tökéletes szerveztségükkel pár hónap alatt a magyarországi zsidók nagy részét haláltáborokba deportálták.

Hiszen az utóbbi hónapok választási eredményei is azt mutatják, hogy most már nem annyira a habzó szájú antiszemitáktól, nacionalistáktól kell tartanunk, mert azok nagyrészt hitelüket veszítették, hanem azoktól, akik logikusan, észérvekkel pró-bálnak erre az útra terelni, és azoktól, akik félrenéznek, amikor segíteni kellene.

Természetesen különbséget kell tenni azok között, akik tényleg részt vettek a zsidók üldözésében, javaik eltulajdonításában és végül a zsidók megölésében, és azok között, akik csak félrenéztek, akiknek nem volt bátorságuk fellépni a gyilkosok ellen.

Ugyanakkor nem felejthetjük el azokat sem, akik életüket kockáztatták azért, hogy megmentsek a zsidókat.

A magyarországi „zsidómentők” közül talán Raoul Wallenberg neve ismertebb. Ő volt az a svéd diplomata, aki menlevelek segítségével több ezer magyarországi zsidót mentett meg.

Sokan nem tudják azonban azt, hogy a székelyföldi zsidóság megmentése ér-dekében hatékonyan lépett fel Slachta Margit főapáca, valamint Márton Áron püspök is. Slachta Margit folyamatos próbálkozásainak eredménye volt, hogy 1942-ben felfüggesztették a Csík vármegyei deportálásokat. Bár sokan mások is hallatták hangjukat, az egyház részéről a legbátrabban talán Márton Áron püspök lépett fel az embertelenségek ellen. Prédikációit, amelyekben állást foglalt a zsidóság elhurcolása ellen, sokszorosították és az egész országban terjesztették.

Megpróbálták a mentést más egyházi és diplomáciai személyiségek is, és sokan olyanok, akiknek nevére ma már nem is emlékszünk. Pedig ők kellene legyenek a példaképek, akik azt bizonyítják, hogy egyénként is lehet, sőt kötelességünk fellépni az embertelenségek ellen.

Most kell megtanítani a gyerekeinket arra, hogy egy ilyen összetett kérdésben, ami sajnos mindennapjainkra is kihatással van, nem lehet egy újságcikk vagy egy politikus beszéde alapján állást foglalni. Szükségük van előzetes ismeretekre, hiszen másképpen a holokauszt, milliók tragédiája alárendelődik az aktuálpolitikának. Az antiszemitizmushoz való viszonyulásunk nem egy párthoz való csatlakozásunk természetes következménye kell legyen, hanem erkölcsi kérdés.

Állandóan arról beszélünk, hogy a múlt ismerete megkímél a hibáktól, de úgy látszik, nem mindenki akarja meghallgatni a történelem üzenetét, mert a borzalmak újra és újra megisméltődnek. Ezért igenis szükség van a holokauszt oktatására, hogy a gyerekek ne hallomás alapján ítéljenek ilyen horderejű kérdésekben, hanem tudják felmérni, hogy milyen hatása lehet egy zsidó viccnek, egy ártalmatlannak tűnő dalszövegnek, vagy egyáltalán a mesterségesen nemzeti, faji szintre emelt egyéni konfliktusoknak.